

Socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK

Vygantė Milašiūtė

<https://orcid.org/0000-0002-2687-5812>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros docentė
socialinių mokslų daktarė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 6175
El. paštas: <vygante.milasiute@tf.vu.lt>

Straipsnyje nagrinėjama, kiek ir kaip pagal EŽTK yra ir gali būti užtikrinama socioekonominių teisių apsauga, atsižvelgiant į tai, kad tokių teisių apsauga nėra pagrindinis EŽTK tikslas, bet dėl žmogaus teisių nedalomumo kai kurių socioekonominių teisių įgyvendinimas yra reikalingas EŽTK teisėms įgyvendinti.

Pagrindiniai žodžiai: socioekonominės teisės, EŽTK, teisių nedalomumas, holistinis požiūris.

Protection of Socio-economic Rights under the ECHR

The article examines to what extent and how the protection of socio-economic rights can be and is actually effected under the ECHR. This is done taking into account the fact that the protection of such rights is not a major objective of the ECHR but, in view of the indivisibility of human rights, the realisation of some socio-economic rights is necessary for the realisation of the ECHR rights.

Keywords: socioeconomic rights, ECHR, indivisibility of rights, holistic approach.

Įvadas

Šiuolaikinė tarptautinė žmogaus teisių apsaugos sistema formaliai vis dar atspindi tradicinį žmogaus teisių skirstymą į, viena vertus, pilietines ir politines teises ir, kita vertus, ekonomines, socialines ir kultūrines teises. Pavyzdžiui, šių teisių apsaugai Jungtinių Tautų sistemoje buvo sukurtos ir galioja dvi atskiros tarptautinės sutartys – 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas ir 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, o Europos Taryboje – atitinkamai 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – EŽTK) ir 1961 m. Europos socialinė chartija, peržiūrėta 1996 m. Pagal EŽTK sukurta jos laikymąsi užtikrinanti priežiūros institucija – Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) – nagrinėja individualius skundus ir priima valstybėms teisiškai privalomus sprendimus, kitaip negu tokių įgaliojimų neturintis Europos socialinės chartijos priežiūros organas – Europos socialinių teisių komitetas. EŽTT yra pajėgus daryti

Received: 15/02/2020. Accepted: 20/04/2020

Copyright © 2020 Vygantė Milašiūtė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

didesnį poveikį konkreataus individo teisių apsaugai negu Europos socialinių teisių komitetas. Esant tokiai situacijai, klausimas, ar Europos socialinės chartijos teisių neįgyvendinimo atveju, esant tam tikroms sąlygoms, apsaugą asmeniui galėtų užtikrinti EŽTT pagal EŽTK, turi praktinę reikšmę. Be to, klausimas, kiek yra, gali ir turi būti plėtojamas ekonominių ir socialinių teisių apsaugos pagal EŽTK dėmuo, yra ir mokslinė problema. Taip yra todėl, kad: 1) viena vertus, Europos Taryboje pagrindinė ekonominių ir socialinių teisių (toliau – socioekonominės teisės) apsaugai skirta tarptautinė sutartis yra ne EŽTK, o Europos socialinė chartija, bet, 2) kita vertus, EŽTT praktikoje yra pripažįstama, kad tinkamam EŽTK teisių įgyvendinimui reikalinga ir tam tikrų asmens ekonominių ir socialinių interesų apsauga. Klausimo aktualumą rodo ir tai, kad bylų, kuriose EŽTT nagrinėja socioekonominių interesų apsaugos klausimus, pastaraisiais metais daugėja (Leijten, 2018, p. 41).

Straipsnio tikslas – atsižvelgiant į žmogaus teisių nedalomumo principą, nustatyti socioekonominių teisių apsaugos, užtikrinamos pagal EŽTK, būdus ir apibūdinti tokios apsaugos apimtį.

Siekiant nurodyto tikslo keliami uždaviniai: remiantis EŽTT praktika ir mokslininkų pateikiamais vertinimais, 1) apibūdinti požiūrio į žmogaus teisių kategorijas raidą tarptautinėje žmogaus teisių teisėje ir žmogaus teisių nedalomumo koncepciją; 2) apibūdinti žmogaus teisių nedalomumo koncepcijos reikšmę tiesioginei ir netiesioginei socioekonominių teisių apsaugai pagal EŽTK; 3) apibūdinti holistinio požiūrio į žmogaus teisių aiškinimą reikšmę socioekonominių teisių apsaugai pagal EŽTK.

Tyrimas buvo atliekamas laikantis aprašomosios teisėtyros paradigmos ir naudojant tradicinius teisėtyros metodus: teksto analizės (lingvistinį), loginį, lyginamąjį, teleologinį.

Mokslinėje literatūroje buvo nagrinėti žmogaus teisių dichotominio skirstymo į kategorijas ir žmogaus teisių nedalomumo reikšmės, taip pat ir EŽTT praktikoje užtikrinant socioekonominių teisių apsaugą, klausimai (Koch, 2009; Leijten, 2018). Taip pat buvo nagrinėta holistinio (kai kurių autorių vadinamo integruoto) požiūrio į žmogaus teisių aiškinimą reikšmę socioekonominių teisių apsaugai pagal EŽTK (Scheinin, 2001; Brems, 2017; Mantouvalou, 2013). Nagrinėtos EŽTK ir ES teisės raidos socialinių teisių apsaugos srityje galimos sąsajos ir išsakyta nuomonė, kad socialinių teisių stiprinimas Europos Sąjungoje gali suteikti postūmį stiprinti silpną socialinių teisių apsaugą Europos Tarybos sistemoje (O’Gorman, 2011). Atskirai nagrinėta netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK problematika (Brems, 2007). Atkreiptas dėmesys į tą problemą, kad, EŽTT plečiant tiesioginę ir netiesioginę socioekonominių teisių apsaugą, EŽTT praktika tapo mažiau aiški, o išorines socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK ribas (taigi ir skirtumą tarp EŽTK teisių ir kitų interesų) tapo sunku nustatyti (Leijten, 2013, p. 116). 2010 m. tuometinė EŽTT teisėja Jočienė konstatavo, kad yra „Konvencijos aiškus principas, kad ji negarantuoja ekonominių socialinių teisių“ (Jočienė, 2010, p. 105). Taip pat buvo išsakyta nuomonė, kad EŽTT praktika plėtoti netiesioginę socioekonominių teisių apsaugą gali būti teisėta tik tuo atveju, jei EŽTT tai daro atvirai, aiškiai įvardindamas argumentus už ir prieš (Dahlberg, 2014, p. 274). Šis straipsnis prisideda prie tokio aiškumo ir socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK ribų paieškų.

1. Požiūrio į žmogaus teisių kategorijas raida ir žmogaus teisių nedalomumo koncepcija

Tradicinis požiūris į pilietinių-politinių ir socioekonominių teisių kategorijas skyrėsi iš esmės. Šį požiūrį galima apibūdinti taip. Politinės ir pilietinės teisės yra apibrėžtos aiškiai ir konkrečiai, jos sukuria valstybėms tik negatyviasias pareigas (susilaikyti nuo pažeidimų), joms įgyvendinti nereikia jokių išteklių, todėl jos gali būti taikomos iš karto. Socioekonominės teisės yra apibrėžtos nekonkrečiais terminais, sukuria pozityviasias pareigas (veikti), kurių įgyvendinimas priklauso nuo išteklių buvimo,

todėl šios teisės gali būti įgyvendinamos tik laipsniškai. Ribotų išteklių paskirstymo klausimas yra politinis, todėl, nors pažeistas pilietines-politines teises galima ginti teisme, socioekonominių teisių, kurioms įgyvendinti reikalingi išteklių, pažeidimo klausimo teismai negali vertinti.

Laikui bėgant, požiūris pasikeitė, pabrėžiant socioekonominių teisių galiojimą ir taikytinumą. Įvairiuose tarptautiniuose forumuose buvo konstatuotas žmogaus teisių nedalomumas ir tarpusavio priklausomumas. Pavyzdžiui, 1993 m. Pasaulinės žmogaus teisių konferencijos Vienos deklaracijoje ir veiksmų plane numatoma, kad visos žmogaus teisės turi būti ginamos, visas jas vienodai akcentuojant. Skirtumą tarp teisių kategorijų mažino ir tai, kad buvo sudaryta naujų žmogaus teisių sutarčių, skirtų tam tikroms grupėms priklausančių asmenų (vaikų, asmenų, turinčių negalią) teisių apsaugai (De Beco, 2019, p. 144). Kito ir tarptautinių sutarčių aiškinimas, *inter alia*, pripažįstant, kad pilietinių-politinių teisių srityje valstybės turi ne tik negatyviųjų, bet ir pozityviųjų pareigų. Tokios pozityviosios pareigos gali turėti ir ekonominį turinį, t. y. joms reikia išteklių. Žvelgiant plačiau, siekiant tinkamai įgyvendinti pilietines-politines teises gali reikėti įgyvendinti ir tam tikras socioekonominines teises. Taigi pagal tarptautines sutartis iš pareigos įgyvendinti pilietines-politines teises kyla ir netiesioginė pareiga užtikrinti kai kurias socioekonominių teisių kategorijai priskiriamas teises. Žmogaus teisių nedalomumas Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemoje reiškia, kad pilietinių-politinių teisių apsaugai skirta EŽTK apima ir valstybių pareigą užtikrinti kai kurias socioekonominines teises, numatytas Europos socialinėje chartijoje.

2. Žmogaus teisių nedalomumas EŽTT socioekonominių teisių byloje

2.1. Tiesioginė socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK

EŽTK tekste yra teisių, skirtų socioekonominių interesų apsaugai. Tai teisė į nuosavybės apsaugą (Pirmojo protokolo 1 straipsnis), teisė į mokslą (Pirmojo protokolo 2 straipsnis), priverčiamojo darbo draudimas (4 straipsnis), teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas (asociacijos laisvę numatančio 11 straipsnio aspektas). Jos yra suformuluotos taip, kad valstybėms numato pirmiausia negatyviasias pareigas (nesikišti, neatimti, neversti, nedrausti), kurių įgyvendinimas panašus į tradiciškai suvokiamų pilietinių-politinių teisių įgyvendinimą, nes tarsi nereikalaujama, kad valstybė skirtų biudžeto išteklių tokioms teisėms užtikrinti. Kitaip sakant, nors minėtų teisių dalykas yra ekonominis ar socialinis gėris, jos yra suformuluotos taip pat kaip ir teisės, kurių dalykas yra pilietinis ar politinis gėris, taigi aiškinimo ir taikymo požiūriu minėtos socioekonominius interesus saugančios EŽTK teisės nesiskiria nuo kitų EŽTK numatytų teisių. Imant kaip pavyzdį Pirmojo protokolo 1 straipsnyje numatytą teisę netrukdomam naudotis savo nuosavybe, tipinis atvejis būtų bylos dėl įstatymo numatytų ir paskirtų senatvės pensijų sumažinimo dėl, pavyzdžiui, ekonomikos krizės valstybėje, kurių baigtis priklauso nuo to, ar valstybė tinkamai suderino viešąjį interesą ir asmens interesą gauti pensiją, t. y. ar ji turėjo priešasčių mažinti pensijas ir ar darė tai proporcingai (pvz., *Da Conceição Mateus and Santos Januário prieš Portugaliją*, 2013). Jei asmuo pagal šį straipsnį skųstųsi dėl pensijos sumažinimo, kai iš pensijos buvo išskaičiuojama tam tikra jos dalis asmens nusikaltimu padarytai žalai alyginti, būtų svarbi ir ta aplinkybė, kad asmuo pats yra atsakingas už tai, kad pensija sumažėjo (*Šeiko prieš Lietuvą*, 2020, § 32). Jei pensijos sumažinimas yra toks, kad asmuo patiria neproporcingai didelę individualią našta (pvz., visiškai atimamos išmokos iš neįgalaus asmens, kuriam bus sunku įsidarbinti), EŽTT nustato Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimą, pripažįdamas ir tai, kad buvo pažeista pati teisė į pensiją esmė (*Béláné Nagy prieš Vengriją*, 2016, § 118).

Be to, EŽTK tekste yra bent viena teisė, kurios tikslas nėra socioekonominių interesų apsauga, bet jos formuluotėje yra nustatyta aiški pareiga valstybei patenkinti asmens socioekonominį interesą, kad

būtų apgintas tos teisės saugomas pagrindinis gėris, t. y., siekiant užtikrinti 6 straipsnyje numatytą teisę į teisingą teismo procesą, 6 straipsnio 3 dalies c punkto nuostata numato asmens teisę gauti nemokamą advokato pagalbą baudžiamojoje byloje ir surikia valstybei aiškia pareigą skirti tam finansinių išteklių.

Tiesioginės socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK apimtį pirmiausia riboja pats EŽTK tekstas. Būtent teksto analize buvo grindžiami tie EŽTT sprendimai, kuriuose jis aiškiai pasisakė, kad socioekonominių teisių apsaugos EŽTK nenumato. Pavyzdžiui, 2001 m. byloje *Chapman prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT konstatavo (§ 99), kad EŽTK 8 straipsnio tekstas nenumato asmens teisės į tai, kad jam būtų suteikti namai. 1999 m. byloje *Marzari prieš Italiją*, kurioje pareiškėjas skundėsi dėl iškeldinimo iš būsto ir dėl to, kad nebuvo suteiktas kitas būstas, EŽTT buvo konstatavęs, kad sunkiai sergančiam pareiškėjui toks pagalbos sprendžiant būsto klausimą nesuteikimas vis dėlto galėtų būti nagrinėjamas pagal EŽTK 8 straipsnį, nes darytų poveikį privačiam gyvenimui. Bet 2001 m. byloje *O'Rourke prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje pareiškėjas skundėsi dėl iškeldinimo iš būsto, EŽTT pripažino, kad, kadangi 8 straipsnyje nenumatoma teisė į tai, kad būtų suteiktas būstas, „bet kokios pozityviosios pareigos apgyvendinti benamius apimtis turi būti ribota“. Greičiausiai su EŽTK teksto ypatumais reikėtų sieti ir EŽTT pasirinkimą tam tikrais atvejais (pvz., aiškinant teisę netrukdomam naudotis savo nuosavybe) pripažinti tik procedūrinės pozityviausias pareigas ir nepripažinti tokių pozityviųjų pareigų, kurios būtų susijusios su išteklių skyrimu (Gerards, 2015, p. 278–279).

Europos Tarybos ekspertų atlikta analizė rodo, kad EŽTT savo praktikoje pastaruoju metu yra tiesiogiai užtikrinęs socioekonominių teisių apsaugą pagal 4 straipsnį (vergijos ir priverčiamojo darbo draudimas: bylos dėl pareigų profesionalams ar bedarbiams atlikti tam tikrus darbus, darbo kalėjime ir galimybės įtraukti kalinius į senatvės pensijų sistemą, namų darbininkų darbo ir vergijos namuose kriminalizavimo poreikio, prekybos žmonėmis), 11 straipsnį (susirinkimų ir asociacijos laisvė: bylos dėl atsisakymo stoti į profesinę sąjungą, įskaitant ir valstybės tarnautojų atvejus, ir atsisakymo registruoti profesinę sąjungą, teisės į kolektyvines derybas, teisės streikuoti), Pirmojo protokolo 2 straipsnį (teisė į išsilavinimą: bylos dėl teisės gerbti tėvų religinius ir filosofinius įsitikinimus, romų vaikų teisės lankyti mokyklą, mokymosi galimybių sudarymo kalėjime, vaikų su negalia teisės gauti išsilavinimą be diskriminacijos, reikalavimo nuolatinio leidimo gyventi šalyje neturintiems užsieniečiams mokėti už vidurinį išsilavinimą) (CDDH, 2018, § 179–195).

Nagrinėjant EŽTK tekstą, gali kilti klausimas, kodėl į pilietinių-politinių teisių apsaugai skirtą teisės aktą reikėjo įtraukti teises, kurios pagal savo esmę yra socioekonominės, susijusios su socioekonominių interesų apsauga. Vadovaujantis žmogaus teisių nedalomumo koncepcija, į šį klausimą reikėtų atsakyti taip: kai kurie socioekonominiai interesai yra taip glaudžiai susiję su pilietiniais-politininiais interesais, kad jų atskyrimas ir neįtraukimas į pilietinių-politinių teisių apsaugai skirtą teisės aktą trukdytų pasiekti, kad pilietinės-politinės teisės būtų tinkamai apsaugotos. Vis dėlto tenka konstatuoti, kad EŽTK tikslams pasiekti reikia apginti ir tuos socioekonominius interesus, kurie EŽTK tekste nėra įvardyti. Tai galėtų būti vertinama kaip tam tikras EŽTK teksto trūkumas, bet, kaip matysime, jį kompensuoja tai, kad EŽTK yra išplėtojęs netiesioginės, t. y. EŽTK tekste nenumatytos, socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK praktiką.

2.2. Netiesioginė socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK

Ankstyvojoje EŽTK priežiūros institucijų (Komisijos) praktikoje buvo kategoriškai teigiama, kad EŽTK tekste nenumatytų socioekonominių teisių EŽTK negina: pareiškimai būdavo pripažįstami *ratione materiae* nesuderinami su EŽTK dėl to, kad EŽTK nenumato, pavyzdžiui, teisės į darbą (*A.D.Q. prieš Belgiją*, 1961) ar teisės į profesiją (*Rantmer prieš Austriją*, 1989).

Lūžiu EŽTT praktikoje (Leijten, 2018, p. 41–42) tapo 1979 m. išnagrinėta *Airey prieš Airiją* byla, kurioje buvo nuspręsta, kad, nors EŽTK 6 straipsnio 3 dalyje teisė gauti teisinę pagalbą yra numatyta tik baudžiamosiose bylose, tam tikrais atvejais EŽTK 6 straipsnyje numatyta teisė į teisingą teismo procesą apima ir teisę į nemokamą teisinę pagalbą civilinėje (skrybų) byloje. EŽTT pripažino, kad nėra aiškaus skirtumo tarp, viena vertus, socioekonominių ir, kita vertus, pilietinių-politinių teisių, o tai, kad EŽTK teisės turi socialinį elementą, savaime neturėtų būti kliūtis tų teisių galimo pažeidimo klausimus nagrinėti teisme. EŽTT nustatė, kad, nors EŽTK 6 straipsnio 3 dalyje teisė gauti teisinę pagalbą yra numatyta tik baudžiamosiose bylose, teisė gauti nemokamą teisinę pagalbą tam tikrais atvejais gali būti išvesta iš teisės į teisingą teismo procesą (būtent, „§ 26. ...kai tokia pagalba yra būtina tam, kad teisė kreiptis į teismą būtų veiksminga arba dėl to, kad teisinis atstovavimas yra privalomas, kaip numatyta atskirų Susitariančiųjų Šalių vidaus teisėje konkrečių tipų byloms, arba dėl bylos ar proceso sudėtingumo“). Taigi šiuo atveju socioekonominės teisės buvo išaiškintos kaip EŽTK numatytų pilietinių-politinių teisių elementas, kurį būtina užtikrinti tam, kad būtų tinkamai (veiksmingai) užtikrintos EŽTK tekste numatytos pilietinės-politinės teisės.

Tokią valstybių pareigos netiesiogiai užtikrinti socioekonominių teisių apsaugą pripažinimo praktiką EŽTT tęsė. Europos Tarybos ekspertų atlikta analizė rodo, kad EŽTT savo praktikoje yra netiesiogiai užtikrinęs socioekonominių teisių apsaugą pagal EŽTK 2 (teisė į gyvybę: bylos dėl medikų atsakomybės, galimybės naudotis sveikatos apsauga, aplinkosaugos grėsmių, nepilnamečių apsaugos), 3 (kankinimo uždraudimas: bylos dėl bendrųjų kalinimo sąlygų, kalinių galimybių naudotis sveikatos apsauga, asmenų su negalia kalinimo, teisės į sveikatą prieglobsčio prašymo ir imigracijos situacijoje, socialinių pašalpų), 6 (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: bylos dėl ginčų dėl socialinių pašalpų, darbo privačiame ir viešajame sektoriuje ginčų, teisės į tai, kad sprendimai būtų įgyvendinti, teismo mokesčių, teisinės pagalbos), 8 (teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą: bylos dėl teisės į psichinės ir fizinės sveikatos apsaugą, ypač darbe, teisės į sveiką aplinką, teisės į būstą, asmenų su negalia teisės į integraciją, teisės į mažumų gyvenimo būdą, teisės į apsaugą pasibaigus darbo santykiams), 9 (minties, sąžinės ir religijos laisvė: bylos dėl atleidimo iš darbo dėl religijos arba dėl religinių simbolių nešiojimo darbe), 10 (saviraiškos laisvė: bylos dėl sankcijų asmenims už kritinius teiginius, susijusius su jų darbu), Pirmojo protokolo 1 (nuosavybės apsauga: bylos dėl pensijų, valstybės taupymo priemonių ekonominės krizės metu), 14 (diskriminacijos uždraudimas: kartu su 8 straipsniu – bylos dėl tėvystės atostogų, vaiko išmokų ir atleidimo iš darbo, kartu su Pirmojo protokolo 1 straipsniu – bylos dėl pensijų ir socialinių išmokų) (CDDH, 2018, § 197–224). Tinkamas teisinis pagrindas reikšti socioekonominius reikalavimus neabejotinai būtų ir Dvyliktojo protokolo 1 straipsnis (bendrasis diskriminacijos uždraudimas), bet mūsų tyrimui svarbių bylų EŽTT pagal šį straipsnį kol kas nebuvo išnagrinėta.

Imant kaip pavyzdį Pirmojo protokolo 1 straipsnyje numatytą teisę netrukdomam naudotis savo nuosavybe, aiškiai matomos socioekonominių teisių ir pilietinių-politinių teisių sąsajos. Pirmą, pensijų byloje EŽTT yra konstatavęs, kad visiškai nepakankamas pensijos ir socialinių išmokų dydis gali kelti klausimų pagal EŽTK 3 straipsnį (kankinimo draudimas) (*Larioshina prieš Rusiją*, 2002). Taigi yra sąsaja tarp teisės netrukdomam naudotis savo nuosavybe ir kankinimo draudimo. Jei asmuo negautų iš valstybės pakankamos pensijos ir todėl atsidurtų žeminančioje orumą ar nežmoniškoje situacijoje, būtų pažeistas EŽTK 3 straipsnis. Antra, nuosavybės teisės byloje taip pat aiškiai matoma sąsaja tarp tiesioginės ir netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos. Būtent, byloje dėl pensijų mažinimo kyla klausimas, kas yra tas pensijos minimumas, žemiau kurio pensijos negali būti mažinamos (*Bélané Nagy prieš Vengriją*, 2016). Tokia pati minimumo samprata gali tapti argumentu byloje, kuriose asmuo skųstųsi, kad minimalios pensijos nepaskyrimas pažeidžia jo teises, numatytas EŽTK 3 arba Pirmojo protokolo 1 straipsnyje. Matyt, būtent dėl tokios sąsajos minėtoje Europos Tarybos ekspertų studijoje

(CDDH, 2018) visi socioekonominių teisių apsaugos pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį atvejai yra priskiriami netiesioginės tokių teisių apsaugos kategorijai. Mūsų nuomone, siekiant identifikuoti EŽTT argumentus skirtingose bylose, vis dėlto tikslinga išskirti tiesioginės ir netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį dėmenis. Trečia, nuosavybės teisės bylose tampa ypač svarbus nediskriminavimo aspektas. Draudimas diskriminuoti yra kiekvienos EŽTK teisės elementas (nes pačia bendriausiąja prasme materialiąsias teises ir laisves įtvirtinančių normų adresatų apibrėžimas yra diskriminacijos draudimas), bet taip pat ir atskiruose EŽTK straipsniuose (14 straipsnyje ir Dvyliktojo protokolo 1 straipsnyje) numatyta atskira teisė. Praktiškai būtent akcentuodamas diskriminacijos draudimo pažeidimą ir remdamasis Pirmojo protokolo 1 straipsniu kartu su EŽTK 14 straipsniu, EŽTT yra pripažinęs dėl socialinės išmokos nepaskyrimo (kai įstatymai tokios galimybės nenumatė ir buvo diskriminaciniai) padarytą EŽTK pažeidimą (*Koua Poirrez prieš Prancūziją*, 2003).

Kita vertus, net ir po sprendimo *Airey prieš Airiją* byloje EŽTT neatsisakė savo nuostatos, kad EŽTK nenumato socioekonominių teisių. Pavyzdžiui, 1999 m. *Pančenko prieš Latviją* byloje EŽTT konstatavo, kad „Konvencija negarantuoja socioekonominių teisių, įskaitant teisę į nemokamą būstą, teisę į darbą, teisę gauti nemokamą medicininę pagalbą ar teisę reikalauti iš valstybės finansinės paramos tam tikram gyvenimo lygiui išlaikyti“, o 2002 m. *Zehnalová ir Zehnal prieš Čekijos Respubliką* byloje nusprendė, kad EŽTT vaidmuo yra nustatyti ribą tarp EŽTK numatytų teisių ir Europos socialinėje chartijoje garantuojamų socialinių teisių. Be to, nors prieš porą dešimtmečių EŽTT praktika tyrė mokslininkai tikėjo EŽTK 2 straipsnio (teisė į gyvybę) potencialu tapti bendrąja socialine teise ar bent jau teise į sveikatos priežiūrą, EŽTT praktika kol kas vystosi taip, kad šis 2 straipsnio potencialas nepanaudojamas (Palmer, 2009, p. 409). 2017 m. EŽTT, apibendrinamas savo praktiką, pakartojo, kad valstybės lėšų paskirstymo sveikatos priežiūros srityje klausimus turėtų spręsti valstybės (*Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal*, 2017, § 175), todėl EŽTT nekvestionuos valstybės užtikrinamo sveikatos priežiūros lygio. 2020 m. EŽTT pakartojo ankstesnę poziciją, kad iš principo jis negali perimti nacionalinių valdžios institucijų vaidmens vertinant pagal socialinės paramos sistemą prieinamų finansinių išmokų dydį (*Šeiko prieš Lietuvą*, 2020, § 32; *Larioshina prieš Rusiją*, 2002).

Taigi EŽTT praktikoje matome dvi lygiagrečias tendencijas: plėtoti ir riboti netiesioginę socioekonominių teisių apsaugą. Kiek tokia apsauga gali būti plėtojama, yra sudėtingas, platesnio EŽTT argumentų nagrinėjimo reikalaujantis klausimas.

2.3. Apibendrinimas

Tais atvejais, kai socioekonominės teisės numato EŽTK tekstas, tokių teisių apsaugos galimybės yra akivaizdžios, o jų apsaugos ribas pirmiausia nustato EŽTK tekstas. Netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK atveju EŽTK tekste tos teisės išvis neminimos, taigi tekstas ribų neapibrėžia. Todėl netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos apimties ir ribų klausimo analizė turėtų būti siejama su tokią apsaugą pagrindžiančių EŽTT argumentų analize.

3. Holistinis požiūris į žmogaus teises EŽTT socioekonominių teisių bylose ir jo ribos

3.1. Holistinis EŽTK teisių aiškinimas

Su nedalomumo principu glaudžiai susijęs holistinis požiūris į žmogaus teisių aiškinimą. Jis taip pat vadinamas atviru, integraciniu (Ziemele, 2018, p. 26), integruotu (Scheinin, 2001; Mantouvalou, 2013) požiūriu. Šiam požiūriui būdinga, kad EŽTT 1) atsižvelgia į Susitariančiųjų Šalių tarpusavio

santykiams taikomus tarptautinės teisės aktus (ne tik EŽTK) ir 2) aiškina EŽTK kaip gyvą instrumentą, atsižvelgdamas į nacionalinės ir tarptautinės teisės vystymąsi, neatsižvelgiant į tai, ar tos teisės normos yra privalomos konkrečiai Susitariančiajai Šaliai (Brems, 2017, p. 10). EŽTT tokį savo požiūrį grindžia bendros nuomonės Europoje (*European consensus*) koncepcija. Tai aiškiai iliustruoja 2008 m. išnagrinėta *Demir ir Baykara prieš Turkiją* byla, kurioje EŽTT pagrindė, kodėl EŽTK 11 straipsnio apimamą teisę kurti profesines sąjungas ir jos apribojimų savivaldybių tarnautojams teisėtumą jis aiškino ir vertino atsižvelgdamas į kitus tarptautinės teisės aktus. Bendros nuomonės Europoje koncepcija EŽTT bylose reiškia bendrą daugumos Europos Tarybos valstybių narių sutarimą dėl tam tikrų taisyklių ir principų, nustatytą lyginamojo nacionalinės ir tarptautinės teisės tyrimo būdu (Dzehtsiarou, 2011, p. 1733). *Demir ir Baykara prieš Turkiją* byloje EŽTT bendros nuomonės koncepciją apibūdino taip: „85. Teismas, apibrėždamas Konvencijos teksto terminų ir sąvokų reikšmę, gali ir privalo atsižvelgti į tarptautinės teisės, ne tik šios Konvencijos, elementus, kompetentingų organų pateiktą šių elementų aiškinimą ir Europos valstybių praktiką, atspindinčią jų bendras vertybes. Bendra nuomonė, ryškėjanti iš specializuotų tarptautinių instrumentų ir iš Susitariančiųjų Šalių praktikos, gali būti svarbus argumentas Teismui, kai šis aiškina Konvencijos nuostatas konkrečiose bylose. 86. Šioje situacijoje valstybė atsakovė neturi būti ratifikavusi visų konkrečiai tos bylos dalykui taikytinų instrumentų. Teismui pakanka, kad susiję tarptautiniai instrumentai išreiškia vykstančią tarptautinėje teisėje ar daugumos Europos Tarybos valstybių vidaus teisėje taikomų normų ir principų raidą ir konkrečioje srityje rodo, kad šiuolaikinėse visuomenėse yra bendras sutarimas“. Matome aiškias bendros nuomonės Europoje ir holistinio EŽTK teisių aiškinimo metodo sąsajas, tačiau EŽTT praktikoje galima rasti ir tokių pavyzdžių (*Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą*, 2004), kai holistinis metodas naudojamas, nors bendros nuomonės Europoje koncepcija eksplicitiškai nėra remiamasi. EŽTT pasirinkimą nebūtinai remtis bendros nuomonės Europoje koncepcija galima aiškinti tuo, kad holistinis žmogaus teisių aiškinimas bendrąja prasme siejamas su poreikiu užtikrinti žmogaus teisių nedalomumą visoje tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje, neribojant jos Europos posisteme. Pavyzdžiui, holistinio požiūrio laikosi Jungtinių Tautų tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto priežiūrą vykstantis Žmogaus teisių komitetas (Koch, 2009, p. 10). Taigi holistinio metodo naudojimo EŽTT praktikoje analizė labiau negu bendros nuomonės Europoje koncepcijos taikymo analizė tinka siekiant įvertinti EŽTT vaidmenį užtikrinant socioekonominių teisių apsaugą tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje.

EŽTT praktikoje holistinė analizė pirmiausia naudojama tam, kad tam tikroms EŽTK teisėms aiškinti pasitelkiami kiti Europos Tarybos ar kitų tarptautinių organizacijų žmogaus teisių apsaugą numatantys teisės aktai. Aptariamu aspektu svarbiausias EŽTT pasitelkiamas papildomas tarptautinės teisės aktas yra Europos socialinė chartija, tačiau pasitelkiami ir kiti tarptautinės teisės aktai. Pavyzdžiui, minėtoje byloje *Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą* (kurioje buvo konstatuotas EŽTK 14 straipsnio kartu su 8 straipsniu, t. y. diskriminacijos, naudojantis teise į privataus gyvenimo gerbimą, draudimo pažeidimas) EŽTT, nagrinėdamas buvusių kadrinių KGB darbuotojų darbinės veiklos apribojimų teisėtumą, rėmėsi Europos socialine chartija ir jos priežiūros organo – Europos socialinių teisių komiteto – pateiktais šios chartijos nuostatų išaiškinimais Vokietijos atveju. Šis komitetas, nagrinėdamas Vokietijoje taikytų apribojimų (valstybės tarnautojų atleidimo iš darbo dėl bendradarbiavimo su totalitarinio režimo saugumo institucijomis) atvejį, įvertino, kad apribojimai pažeidė Europos socialinės chartijos 1 straipsnio 2 dalį („Siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į darbą, Šalys įsipareigoja ... veiksmingai ginti darbuotojo teisę savo laisvai pasirinktu darbu užsidirbti pragyvenimą“), nes trūko „aiškaus funkcijų apibrėžimo, kurias atlikti asmenims gali būti uždrausta, atsisakymo įdarbinti arba atleidimo forma, dėl ankstesnės politinės veiklos arba bendradarbiavimo su buvusios VDR saugumo institucijomis“, bei Europos socialinės chartijos 31 straipsnį (numatantį teisių apribojimų teisėtumo

sąlygas), nes apribojimai „nebuvo taikomi išimtinai tik teisėtvarkos bei valstybės saugumo srityse ar susijusių su jomis funkcijų vykdymo atžvilgiu“, taigi jie nebuvo būtini demokratinėje visuomenėje (§ 31). EŽTT, nagrinėdamas Lietuvos situaciją, konstatavo, kad „Įstatyme yra trumpai išvardytos privataus sektoriaus veiklos sritys, kuriose pareiškėjai, kaip asmenys, kuriems trūksta lojalumo, negali dirbti“, tačiau „Įstatymas neapibrėžė konkrečių darbų, pareigų, funkcijų ar užduočių, kurių pareiškėjai negali atlikti, išskyrus tai, kad negali dirbti „advokatais“ ir „notarais“ (§ 59). Panašiai kaip ir Europos socialinių teisių komitetas, atkreipęs dėmesį į poreikį nustatyti veiklos sritį, kurioje apribojimai yra būtini, ir aiškiai apibrėžti funkcijas, kurias vykdyti būtina drausti, EŽTT nacionaliniame apribojimus nustatančiame teisės akte taip pat ieškojo, bet pasigedo pagrįsto ir tikslaus veiklos srities ir funkcijų, kurias draudžiama vykdyti, apibrėžimo.

Šioje byloje EŽTT taip pat rėmėsi Jungtinių Tautų sistemai priskiriamos Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) konvencija Nr. 111 ir jos Konvencijų ir rekomendacijų taikymo ekspertų komiteto išvadomis dėl su priėmimo į valstybės tarnybą, priimtomis dėl panašaus įstatymo Latvijoje. Komitetas dėl Latvijos įstatymo buvo nutaręs, kad „politinio pobūdžio reikalavimai gali būti nustatyti konkrečioms pareigoms, tačiau ... jie turi būti būdingi tik konkrečioms pareigoms ir proporcingi darbo reikalavimams“, „tais atvejais, kai asmenys yra pagrįstai įtariami dalyvavę prieš valstybės saugumą nukreiptoje veikloje, remiantis nustatyta tvarka jie turi turėti teisę paduoti apeliacinį skundą kompetentingai institucijai“, o nagrinėjamu Latvijos atveju „draudimai pretenduoti į bet kokias pareigas valstybės tarnyboje ar policijoje nėra pakankamai apibrėžti ir aiškūs siekiant užtikrinti diskriminacijos dėl politinių įsitikinimų draudimą įsidarbinant“ (§ 32). EŽTT, nagrinėdamas Lietuvos situaciją, konstatavo, kad, nesant tikslaus konkrečių darbų, pareigų, funkcijų ar užduočių, kurių pareiškėjai negali atlikti, įvardijimo įstatyme, „neįmanoma nustatyti priežastinio ryšio tarp pareigų ir draudimu eiti tas pareigas siekiamų tikslų. Teismo nuomone, tokia įstatymo formuluoatė turėtų būti vertinama kaip stokojanti būtinų garantijų, užkertančių kelią diskriminacijai ir užtikrinančių tinkamą apribojimų taikymo teisminę kontrolę“ (§ 59). Taigi EŽTT Lietuvos atveju, panašiai kaip TDO konvencijų komitetas Latvijos atveju, pasigedo veiklos srities, kurioje taikyti apribojimai, išskyrimo pagrįstumo (priežasčių) ir su tuo susijusios praktinės galimybės valstybės teisme ginčyti tokių apribojimų taikymo konkrečiam asmeniui pagrįstumą.

Iš *Sidabro ir Džiauto prieš Lietuvą* bylos matyti, kad EŽTT sprendime cituoti Europos socialinės chartijos ir TDO konvencijos aiškinimo ir taikymo pavyzdžiai buvo pateikti ne tik kaip foninė informacija apie kitų teisės sistemų praktiką: jie turėjo įtakos ir EŽTK numatyto diskriminacijos draudimo aiškinimui konkrečiu atveju (Milašiūtė, 2014, p. 207–208). Be to, ypač svarbu tai, kad tiek Europos socialinių teisių komitetas, tiek TDO komitetas šiuo atveju taikė socialines teises, bet tai nebuvo kliūtis EŽTT remtis jų išaiškinimais taikant EŽTK, t. y. ne socioekonominės teises (Brems, 2007, p. 162). Pasak kai kurių autorių, ši byla yra geriausias EŽTT požiūriu į žmogaus teisių nedalomumą pavyzdys (Leijten, 2018, p. 76). Jei tai tikrai taip, tada minėtoje *Demir ir Baykara prieš Turkiją* byloje taikytas bendros nuomonės kriterijus ir jį taikant konstatuotas bendros nuomonės Europoje buvimas, EŽTT požiūriu, nėra būtina sąlyga holistiniam metodui naudoti. Tačiau, mūsų nuomone, šis klausimas lieka neaiškus ir turėtų būti tiriamas išsamiau.

3.2. Holistinio EŽTK teisių aiškinimo ribos

Holistiškai aiškinant žmogaus teises reikia atsižvelgti ir į visos tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos ypatumus, įskaitant kiekvieno jos elemento vaidmenį ir funkcijas. EŽTK preambulėje numatytas žmogaus teisių apsaugos tikslas apibrėžia ir EŽTK ribas, t. y. pripažįstama, kad šia konvencija siekiama žengti tik „pirimą žingsnį“ siekiant užtikrinti tik „tam tikras“ Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje numatytas teises (EŽTK preambulė).

Veikdamas pagal jam EŽTK nustatytą kompetenciją, EŽTT, netiesiogiai užtikrindamas socioekonominių teisių apsaugą, tokios apsaugos ribas turi nustatyti vadovaudamasis ne EŽTK nenumatytų socioekonominių teisių logika, o jo taikomų EŽTK pilietinių-politinių teisių, kurios apima socioekonominių interesų apsaugą, logika (Brems, 2007, p. 165). Todėl ir toliau bus visiškai įmanomas, pavyzdžiui, toks EŽTT požiūris, kad pagal EŽTK 8 straipsnį reikalavimas apmokėti mechaninę ranką, kuri padidintų asmens, turinčio negalią, autonomiją ir socialinių santykių galimybes, neturi būti tenkinamas (*Sentges prieš Nyderlandus*, 2003), o reikalavimas apmokėti asmens lytinę tapatybę atitinkančią lyties keitimo operaciją turi būti tenkinamas (*Van Kück prieš Vokietiją*, 2003), nes su lytine tapatybe susiję interesai EŽTT yra priskiriami EŽTK 8 straipsnio esmei ir yra saugomi labiau negu autonomijos ir socialinių santykių palaikymo interesai (Brems, 2007, p. 167). Anot Brems, nebūtų realu reikalauti, kad EŽTT savo suformuluotą teisių esmės koncepciją pakeistų socioekonominės teisės ginančių institucijų suformuluotomis koncepcijomis (pvz., Jungtinių Tautų Ekonominų, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto suformuluota teisės į aukščiausią įmanomą sveikatos lygį koncepcija, aprašyta 2000 m. Bendrajame komentare Nr. 14). Kita vertus, ji taip pat pripažįsta, kad, ateiptyje taikant EŽTK Dvyliktojo protokole numatytą bendrąjį diskriminacijos draudimą, EŽTT gali būti naudinga kitų institucijų nuomonėmis remtis daugiau (Brems, 2007, p. 167). Reikia pažymėti, kad Dvyliktojo protokolo taikymo atveju neliktų ir kliūties EŽTT remtis ne EŽTK teisių logika, nes diskriminacijos klausimas galėtų būti nagrinėjamas ir naudojimosi ne EŽTK teisėmis situacijoje (pagal Dvyliktojo protokolo 1 straipsnio 1 dalį draudžiama diskriminacija naudojantis bet kokia „teise, kurią numato teisė“ (*any right set forth by law*)). Pavyzdžiui, neįgalus asmuo dėl mechaninės rankos neapmokėjimo galėtų formuluoti skundą dėl diskriminacijos naudojantis Tarptautiniame ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnyje numatyta teise į kuo geriausią sveikatą ir 2006 m. Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencijoje numatytomis teisėmis (pvz., 19 straipsnyje numatyta teise gyventi savarankiškai ir įsitraukti į bendruomenę), jei tik valstybė, kuria skundžiamasi, būtų šių tarptautinių sutarčių dalyvė. Įmanoma, kad ir dėl šios Dvyliktojo protokolo savybės, atveriančios kelią plačiau naudoti holistinį žmogaus teisių aiškinimo metodą, šio protokolo dalyvių skaičius iki šiol yra toks nedidelis (20 iš 47 Europos Tarybos valstybių narių – žr. Chart of signatures and ratifications..., 2020), o tai aiškiai rodo EŽTK dalyvių valią brėžti EŽTT kompetencijos ribas ir kartu riboti žmogaus teisių integracijos bei holistinės žmogaus teisių sampratos galimybes.

Holistinė koncepcija reiškia ir tai, kad EŽTT tarptautinės teisės sistemoje turi savo vietą ir funkciją. EŽTK suvokiant kaip vieną iš tarptautinės ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemos elementų, netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos apimties plėtimas priklauso ir nuo kitų tos sistemos elementų raidos. EŽTT negali užbėgti už akių institucijoms, atsakingoms už socioekonominių teisių apibrėžimą ir plėtojimą. Atsižvelgiant į EŽTT vietą Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemoje, akivaizdu, kad jis negali sukurti naujo socioekonominių teisių standarto, nes jo vaidmuo yra taikyti ir aiškinti EŽTK, t. y. pilietines-politines, bet ne socioekonominės teisės. Stiprėjant socioekonominių teisių apsaugai pagal kitus tarptautinės teisės aktus, galėtų sustiprėti ir netiesioginė socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK, bet EŽTT vaidmuo plėtojant socioekonominės teisės tokiu atveju gali būti tik nepagrindinis, pagalbinis. Tarptautinė žmogaus teisių apsaugos sistema ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistema gali vystytis ir taip, kad socioekonominės teisės bus veiksmingai užtikrinamos tiesioginiais būdais, kuriant ir taikant tam skirtus teisės aktus, o ne netiesiogiai per EŽTK. Tai, kad nėra politinės valios priimti socioekonominių teisių apsaugai skirtą papildomą EŽTK protokolą (nesėkmingų bandymų būta 1970, 1978 ir 2005 m. – žr. Leijten, 2018, p. 30–31), rodo, kad EŽTK vaidmuo užtikrinant socioekonominių teisių apsaugą Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemoje vis dar suvokiamas kaip faktiškai ir potencialiai ribotas.

Išvados

Šiuo metu tarptautinėje žmogaus teisių teisėje yra pripažįstama žmogaus teisių nedalomumo koncepcija. Kuo daugiau reikšmės teikiama šiai koncepcijai, tuo plačiau suprantama valstybių pareiga, įgyvendinant vienos kategorijos (piliетinių-politinių arba socioekonominių) žmogaus teisių apsaugai skirtą tarptautinę sutartį, užtikrinti ir kai kurias kitos kategorijos žmogaus teises. Vis dėlto tai, kad formalus žmogaus teisių kategorijų skirtumas išlieka, suponuoja ir tai, kad turi išlikti šių kategorijų žmogaus teisių aiškinimo skirtumas. Todėl galima daryti išvadą, kad žmogaus teisių nedalomumo koncepcija turi tam tikras ribas.

EŽTK teksto ir EŽTT praktikos analizė rodo, kad pagal EŽTK tam tikra apimtimi užtikrinama tiek tiesioginė, tiek netiesioginė socioekonominių teisių apsauga. Iš to matome, kad EŽTK tekstas ir jo aiškinimo praktika gali būti suvokiami kaip grindžiami žmogaus teisių nedalomumo koncepcija. Tiesioginės socioekonominių teisių apsaugos ribas pirmiausia nustato EŽTK tekstas. Netiesioginės socioekonominių teisių apsaugos pagal EŽTK ribų klausimas yra mažiau aiškus ir turėtų būti tiriamas analizuojant EŽTT praktikoje ryškėjančius argumentus, kuriais grindžiama tokių teisių apsauga.

Vienas iš argumentų, kuriais gali būti ir yra grindžiama socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK, yra holistinio (atviro, integruoto, integracinio) požiūrio į žmogaus teisių aiškinimą argumentas. Toks požiūris reiškia, kad EŽTK teisių turiniui aiškinti yra svarbūs ir kiti, būtent socioekonominių teisių turinį apibrėžiantys tarptautinės teisės aktai, ypač jei jų normos yra įgijusios tam tikrą visuotinumą pobūdį, tapusios bendra nuomone Europoje. Tokio požiūrio taikymas gali lemti socioekonominių teisių netiesioginės apsaugos pagal EŽTK apimtį išplėtimą. Tačiau šis požiūris taip pat turi ribas: EŽTT negali sukurti naujo socioekonominių teisių standarto, nes EŽTK vaidmuo tarptautinėje ir Europos Tarybos žmogaus teisių apsaugos sistemoje yra kitoks.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

Jungtinės Tautos

Universal Declaration of Human Rights, 1948, UNGA Resolution 217 A. (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (1948). *Valstybės žinios*, 2006, 68-2497).

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 1966, UNTS vol. 993, 3 (Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77-3290).

International Covenant on Civil and Political Rights, 1966, UNTS vol. 999, 71 (Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas (1966). *Valstybės žinios*, 2002, 77-3288).

Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969, UNTS vol. 1155, 331 (Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės (1969). *Valstybės žinios*, 2002, 13-480).

Convention on the Rights of Persons with Disabilities, 2006, UNTS vol. 2515, 3 (Jungtinių Tautų neįgalųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai (2007). *Valstybės žinios*, 2010, 71-3561).

Europos Taryba

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 1950, ETS No. 5 (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14 (1950). *Valstybės žinios*, 2011, 156-7390).

Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms as amended by Protocol No. 11, 1952, ETS No. 9 (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11 (1952). *Valstybės žinios*, 2011, 156-7391).

European Social Charter, 1961, ETS No. 35.

European Social Charter (revised), 1996, ETS No. 163 (Europos socialinė chartija (pataisyta) (1996). *Valstybės žinios*, 2001, 49-1704).

Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, 2000, ETS No. 177.

Specialioji literatūra

- Brems, E. (2007). Indirect Protection of Social Rights by the European Court of Human Rights. In: Barak-Erez, D.; Gross, A. M. (eds.) (2007). *Exploring Social Rights: Between Theory and Practice*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 135–167.
- Brems, E. (2017). Introduction: rewriting decisions from a perspective of human rights integration. In: Brems, E.; Desmet, E. (eds.) (2017). *Integrated Human Rights in Practice. Rewriting Human Rights Decisions*. Edward Elgar Publishing, 1–11.
- Dahlberg, M. (2014). Should Social Rights Be Included in Interpretations of the Convention by the European Court of Human Rights? *European Journal of Social Security*, 16(3), 252–276. doi: <https://doi.org/10.1177/138826271401600304>.
- De Beco, G. (2019). The Indivisibility of Human Rights and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *International and Comparative Law Quarterly*, 68(1), 141–160. doi: <https://10.1017/S0020589318000386>.
- Dzhehsiarou, K. (2011). European Consensus and the Evolutive Interpretation of the European Convention on Human Rights. *German Law Journal*, 12(10), 1730–1745. doi: <https://10.1017/S2071832200017533>.
- Gerards, J. (2015). The ECtHR's Response to Fundamental Rights Issues Related to Financial and Economic Difficulties the Problem of Compartmentalisation. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 33(3), 274–292. doi: <https://doi.org/10.1177/016934411503300302>.
- Jočienė, D. (2010). Pagrindinių teisių apsauga pagal Europos žmogaus teisių konvenciją ir Europos Sąjungos teisę. *Jurisprudencija*, 3(121), 97–113.
- Koch, I. (2009). *Human Rights as Indivisible Rights*. Leiden: Brill | Nijhoff. doi: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004160514.i-348>.
- Leijten, I. (2013). Defining the Scope of Economic and Social Guarantees in the Case Law of the ECtHR. In: Brems, E.; Gerards, J. (eds.) (2013). *Shaping Rights in the ECHR. The Role of the European Court of Human Rights in Determining the Scope of Human Rights*. Cambridge: Cambridge university Press, 109–136. doi: [10.1017/CBO9781107337923.008](https://doi.org/10.1017/CBO9781107337923.008).
- Leijten, I. (2018). *Core Socio-Economic Rights and the European Court of Human Rights* (Cambridge Studies in European Law and Policy). Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://10.1017/9781108182539>.
- Mantouvalou, V. (2013). Labour Rights in the European Convention on Human Rights: An Intellectual Justification for an Integrated Approach to Interpretation. *Human Rights Law Review*, 13(3), 529–555. doi: <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngt001>.
- Milašiuūtė, V. (2014). Europos (Tarybos) standartai kovos su diskriminacija srityje. Iš: Isokaitė, I., Žalimas, D. (sud.) (2014). *Lietuva Europos Taryboje: dvidešimt narytės metų: Recenzuotų mokslinių straipsnių ir pranešimų rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas, 203–220.
- O’Gorman, R. (2011). The ECHR, the EU and the Weakness of Social Rights Protection at the European Level. *German Law Journal*, 12(10), 1833–1861. doi: <https://10.1017/S2071832200017582>.
- Palmer, E. (2009). Protecting Socio-Economic Rights Through the European Convention on Human Rights: Trends and Developments in the European Court of Human Rights. *Erasmus Law Review*, 4, 397–425. doi: <https://10.553/ELR221026712009002004003>.
- Scheinin, M. (2001). Economic and Social Rights as Legal Rights. In: Eide, A., Krause, C., Rosas, A. (eds.) (2001). *Economic, Social and Cultural Rights. A Textbook*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 2nd ed., 29–54.
- Ziemele, I. (2018). European Consensus and International Law. In: Van Aaken, A.; Motoc, I. (eds.) (2018). *The European Convention on Human Rights and General International Law*. Oxford: Oxford University Press, 23–40. doi: <https://10.1093/oso/9780198830009.003.0002>.

Teismų praktika

Europos Žmogaus Teisių Teismas

- Airey v. Ireland*, 09/10/1979, ECLI:CE:ECHR:1979:1009JUD000628973.
- Marzari v. Italy*, 04/05/1999, ECLI:CE:ECHR:1999:0504DEC003644897.
- Pančenko v. Latvia*, 28/10/1999, ECLI:CE:ECHR:1999:1028DEC004077298.
- Chapman v. the United Kingdom*, 18/01/2001, ECLI:CE:ECHR:2001:0118JUD002723895.
- O’Rourke v. the United Kingdom*, 26/06/2001, ECLI:CE:ECHR:2001:0626DEC003902297.
- Laroshina v. Russia*, 23/04/2002, ECLI:CE:ECHR:2002:0423DEC005686900.
- Zehnalová and Zehnal v. the Czech Republic*, 14/05/2002, ECLI:CE:ECHR:2002:0514DEC003862197.

Van Kück v. Germany, 12/06/2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0612JUD003596897.
Koua Poirrez v. France, 30/09/2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0930JUD004089298.
Sidabras and Džiautas v. Lithuania, 27/07/2004, ECLI:CE:ECHR:2004:0727JUD005548000.
Da Conceição Mateus and Santos Januário v. Portugal, 08/10/2013, ECLI:CE:ECHR:2013:1008DEC006223512.
Sentges v. the Netherlands, 08/07/2003, ECLI:CE:ECHR:2003:0708DEC002767702.
Demir and Baykara v. Turkey, 12/11/2008, ECLI:CE:ECHR:2008:1112JUD003450397.
Bélané Nagy v. Hungary, 13/12/2016, ECLI:CE:ECHR:2016:1213JUD005308013.
Lopes de Sousa Fernandes v. Portugal, 19/12/2017, ECLI:CE:ECHR:2017:1219JUD005608013.
Šeiko v. Lithuania, 11/02/2020, ECLI:CE:ECHR:2020:0211JUD008296817.

Europos Žmogaus Teisių Komisija

A.D.Q. c. Belgique, 18/09/1961, ECLI:CE:ECHR:1961:0918DEC000102861.
Rantner v. Austria, 06/03/1989, ECLI:CE:ECHR:1989:0306DEC001233786.

Kita

Jungtinės Tautos

UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 3: The Nature of States Parties' Obligations (Art. 2, Para. 1, of the Covenant)*, 14 December 1990, E/1991/23.
 UN General Assembly, *Vienna Declaration and Programme of Action*, 12 July 1993, A/CONF.157/23.
 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), *General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12 of the Covenant)*, 11 August 2000, E/C.12/2000/4.

Europos Taryba

Steering Committee for Human Rights (CDDH) (2018). *Improving the Protection of Social Rights in Europe. Volume 1. Analysis of the Legal Framework of the Council of Europe for the Protection of Social Rights in Europe adopted by CDDH at its 89th meeting (19-22 June 2018)*. Council of Europe, September 2019.
 Chart of signatures and ratifications of Treaty 177 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/177/signatures?p_auth=m8qpJSwd [žiūrėta 2020-04-01].

Protection of Socio-economic Rights under the ECHR

Vygantė Milašiūtė
 (Vilnius University)

S u m m a r y

This article examines to what extent and how the protection of socio-economic rights can be and is actually effected under the ECHR. This is done taking into account the fact that the protection of such rights is not a major objective of the ECHR but, in view of the indivisibility of human rights, the realisation of some socio-economic rights is necessary for the realisation of the ECHR rights. Direct protection of socioeconomic rights under the ECHR is limited by its text. Indirect protection of such rights is limited by other arguments. Notably, the holistic approach towards the interpretation of human rights, which makes the findings of the ECtHR dependent on the substance of external sources of law that are considered by the ECtHR, is limited by the limited objectives and role of the ECHR in the international system for the protection of human rights.

Socioekonominių teisių apsauga pagal EŽTK

Vygantė Milašiūtė
 (Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kiek ir kaip pagal EŽTK yra ir gali būti užtikrinama socioekonominių teisių apsauga, atsižvelgiant į tai, kad tokių teisių apsauga nėra pagrindinis EŽTK tikslas, bet dėl žmogaus teisių nedalomumo kai kurių

socioekonominių teisių įgyvendinimas yra reikalingas EŽTK teisėms įgyvendinti. Tiesioginę socioekonominių teisių apsaugą pagal EŽTK riboja EŽTK tekstas. Netiesioginę tokių teisių apsaugą pagal EŽTK riboja kiti argumentai. Konkrečiai holistinį požiūrį į žmogaus teisių aiškinimą, dėl kurio EŽTT išvados priklauso nuo išorinių teisės šaltinių, į kuriuos atsižvelgia EŽTT, turinio, riboja EŽTK tikslų ir vaidmens tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje ribotumas.

Dr. Vygantė Milašiūtė dėsto ir vykdo mokslinius tyrimus Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Pagrindinė jos mokslinių interesų sritis yra žmogaus teisių apsauga pagal tarptautinę, Europos Sąjungos ir nacionalinę teisę.

Dr. Vygantė Milašiūtė teaches and conducts research at Vilnius University, Faculty of Law. Her scholarly interests focus on the protection of human rights under international, European Union and national law.